

Boterfabrieken. (*Nw fabriek in De Wijk / Rogat*)

Onze boerenstand begint langzamerhand in te zien, dat ook op het gebied van landbouw, veeteelt en zuivelbereiding door samenwerking goede resultaten zijn te verkrijgen. Vaak is er van verschillende zijden met nadruk op gewezen, dat samenwerking noodig is voor den boer om met dezelfde middelen meerdere en betere producten voort te brengen, waardoor hij en het publiek er beter bij vaart. Waar dit zoo dikwijls voor doove ooren gepredikt wordt, is het zeker verblijdend, wanneer onder den landbouwenden stand een teeken wordt gegeven, dat men in de goede richting op weg wil. Dat heeft de landbouwvereniging in de Wijk gedaan, toen zij besloot een onderzoek in te stellen naar de wenselijkheid van de oprichting eener boterfabriek. De commissie, voor dit doel benoemd, heeft aan die opdracht voldaan en verslag over haar bevindingen uitgebracht. Naar aanleiding van dat verslag heeft het bestuur der vereeniging een rapport over de wenschelijkheid van de oprichting eener boterfabriek gepubliceerd dat in de *Asser Cr.* is opgenomen.¹

Wij meenen den landbouwenden stand geen ondienst te doen met de hoofdzaken uit dat rapport weer te geven. De bedoelde commissie heeft tot grondslag van haar onderzoekingen genomen de boterfabriek van den heer mr. L. G. Verwer te Elslo (Oosteellingwerf) en naar aanleiding van hetgeen zij daar aange troffen heeft haar meening gevormd.

Vooreerst wordt de wijze van werking in de fabriek te Elslo beschreven. De melk, die van wege de fabriek op groote wagens in gesloten blikken emmers, met afzonderlijke nummers voor elken leverancier, aangevoerd wordt na nauwkeurige meting in een vertinden vergaarbak gestort, waarbij zij door een doek gezeefd wordt. Uit dezen vergaarbak komt zij door een pijp, van twee of drie kleinere zeven voorzien in de zoogenaamde centrifuge of roomafscheider. Zoodra zij daarin is wordt de room van de melk gescheiden, de room door buizen naar de eene zijde, de ondermelk naar de andere ineen vergaarbak afgevoerd. Deze ondermelk wordt, na meting, op dezelfde wijze als zo aangebracht is, aan de boeren terugbezorgd tot een bedrag van 75 pct.

Do room wordt in een koelbak geplaatst om er 24 uren in te blijven, zo wordt een weinig zuur bij een warmtegraad van 13 graden Celsius, met een vleugeln karn gekarnd; na afloop der bewerking, welke een uur duurt, is de warmtegraad tot 16 graden geklommen. Een hooger temperatuur is niet noodig, terwijl aan bijmenging van water of melk, om in die temperatuur verandering te brengen, niet gedacht wordt. Alleen 's winters wordt somtijds van een bus met warm water gebruik gemaakt. Nadat de boter groot geworden is, wordt zij met een groote zeef afgeschept in een met water gevulde ton, waarvan de koude zoowat

1 Zie ook Rapport De Wijk 1888 - plaatsnaamlijst drenthe / Rogat

af is. De overblijvende karnemelk, die slechts een weinig zuur is, wordt, na gezeefd te zijn, tot een bedrag van 20 pct. aan de boeren teruggebracht.

Uit de bovengenoemde groote ton wordt de boter in een kleinere overgebracht naar de zoogenaamde boterkamer, om daar met een ronde boterkneder netjes gekneet te worden, zonder er met de handen in te komen; onder het kneden komt er een weinigje zout in; daarop wordt de geknede boter in een kuip gezet, drijvende in koud water, waar ze tot den avond in blijft, om dan nog eens weder gekneet te worden, daar ze dan beter voor bewerking geschikt is dan onmiddellijk na het karnen.

Volgens den directeur der fabriek heeft men bij deze wijze van bewerking de zekerheid, dat er geen room in de ondermelk achterblijft, terwijl men zich tevens van het juiste gehalte der melk kan overtuigen.

De zuiverheid, welke de melk bij de in de fabriek gevolgde bewerking verkrijgt, is zeer groot; de reeds bij de verkoopers gezeefde melk toch liet zoowel voor als na de roomafscheiding een veel grootere hoeveelheid onreine bestanddeelen achter dan men vermoeden zou.

Het gevolg is dus, dat men zeer zuivere boter krijgt, terwijl de fabrikant in de gelegenheid is volkomen gelijkmatige boter af te leveren, wat op het debiet zeer gunstig werkt. Daarbij komt, dat door aanwending van den roomafscheider volgens proefnemingen, op verschillende plaatsen genomen, minstens 10 procent meer room van de melk verkregen wordt dan bij de gewone wijze van afrooming. Als men daarbij om het betere gehalte der fabriekmatig bereide boter aan deze een hoogere waarde van 10 pct mag toekennen (wat volgens de commissie niet overdreven is), dan is het voordeel van zoodanige fabriek duidelijk genoeg aangewezen. Trouwens de boter der fabriek maakt op de Londensche markt een hoogen prijs en wordt in grootere hoeveelheid gevraagd dan zij kan worden afgeleverd.

Met het oog op het bovenstaande zal de mededeeling geen verwondering baren, dat de fabriek te Elslo goede vruchten afwerpt. Noemt men daarbij evenwel in aanmerking, dat de ligging van de fabriek niet zeer gunstig is midden in een heideveld, op vrij grooten afstand van de boerderijen, waarvan zij de melk trekt, dan mag men met reden verwachten, dat een dergelijke inrichting, in een betere streek gelegen, waar bovendien grootere boerderijen zijn, met nog meer succes zal kunnen werken.

De volgende berekening kan doen zien, dat de boterfabriek voor de boeren uit de streek, waarin zij gevestigd wordt, van veel voordeel zijn kan. De fabriek te Elslo is hier weder tot grondslag genomen. Om een pond boter te maken is 16 liter melk noodig (d.i. minder dan gewoonlijk op de boerderij). De prijs, die voor de melk betaald wordt, regelt zich naar den stand der boterprijzen op de botermarkt te Leeuwarden, en is thans 54 cent per 16 liter (3½ cent per liter), of liever voor den room daarvan, want 95 percent wordt als ondermelk teruggegeven.

Neemt men nu aan, dat een koe jaarlijks 2600 liter melk geeft en dat de melk van die koe voor 3½ cent wordt afgeleverd, dan wordt van elke koe jaarlijks f 91,- gemaakt.

Waar men thans tweede, derde, ja vierde soort boter maakt, zou men zeker gaarne die som via het vee trekken, en zelfs voor hen, die een hooger bedrag voor hun melk ontvangen, zou de levering van hun melk aan de fabriek een voordeel bieden. Bij gelijke opbrengst toch zouden zij minder kosten hebben voor materiaal, minder arbeid enz. een winst die zij zeker bij den dag zouden gewaar worden.

Bij dezen stand van zaken oordeelt de commissie uit de landbouwvereniging in de Wijk de levensvatbaarheid van een boterfabriek, in die buurt op te richten, verzekerd, mits dezelfde wijze van bewerking worde toegepast als te Elslo en men op de medewerking kan rekenen van een genoegzaam aantal personen, die hun melk voor zoodanigen prijs willen afstaan als naar een vasten maatstaf van wege de fabriek worden uitgekeerd.

Het betuur der landbouwvereniging heeft getracht een raming op te maken van de kosten, aan de oprichting en de instandhouding van een op deze leest geschoeide boterfabriek verbonden.

De fabriek te Elslo heeft f 15.000 gekost (gebouw f 5000; machines enz. f 10.000 en kan, met een personeel van vier personen, 8000 liter melk per dag verwerken. Van deze cijfers uitgaande kan men de kosten voor een fabriek in de Wijk ramen: voor de oprichting f 20.000, d.i. f 5.000 meer dan voor de fabriek te Elslo (wegens duurderden aankoop van grond en aanbouw van twee woningen voor het personeel f 3000 en voor bedrijfskapitaal f 2000, en voor de exploitatie als volgt: voor personeel jaarlijks f 2000 (bedrijfsboer directeur f 800; machinist-stoker f 600; twee helpers elk f 300); voor rente, brandstof, onderhoud en transport f 1500; dus een geheele som van f 3500; die echter, om zich voor mogelijke teleurstellingen te hoeden, op f 4000 zou moeten worden geraamd.

Het oprichtingskapitaal van f 20.000 zou moeten gesplitst worden in kleine aandelen van f 10 en f 50, opdat elk melkleverancier een aandeel zou kunnen en moeten nemen, wat in 't belang der zaak nood'

De stap, door de landbouwvereniging in de Wijk gedaan, kan voor de landbouwers in andere streken een spoorslag worden tot navolging. Het is daarbij niet noodig juist de methode te volgen naar welke de fabriek te Elslo werkt. In streken toch, waar de boerderijen ver van elkander liggen, is het voor de landbouwers niet altijd doenlijk, hun melk geregeld aan de fabriek te leveren. Daar zouden roomboterfabrieken² misschien beter op hun plaats zijn, wijl de hoeveel-

² Uit onderstaande blijken hiermee roomontvangende fabriekjes te worden bedoeld, d.w.z. waar de melk dus op de boerderij word afgeroomd. Heeft zich in deze streken weinig voorgedaan, kom dit wel tegen op grote schaal in Zeeland.

heid, die vervoerd moet worden, natuurlijk veel geringer is als de landbouwer alleen den room levert.

Wie gaarne meer van deze fabrieken wenscht te weten, verwijzen wij naar de „Handleiding voor boterfabrikanten en boterboeren”, waarvan onlangs met lof in de *Economist* werd melding gemaakt. Men vindt daarin tevens eene berekening van de kosten van oprichting van dergelijke fabrieken en van hun opbrengst, eene berekening welke ongetwijfeld met vrucht kan worden vergeleken met de resultaten te Elslo verkregen.